

دانشگاه قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث

گرایش کلام و عقائد

مسئله شفاعت در الاهیات شیعی و مسیحی

استاد راهنما

حجه الاسلام و المسلمین دکتر حبیب رضا ارزانی

استاد مشاور

حجه الاسلام و المسلمین دکتر علی ارشد ریاحی

دانشجو

محمد رضا حق شناس

شهریور ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده علوم حدیث و دفتر تبلیغات اسلامی قم شعبه
اصفهان می باشد.»

چکیده

مسئله شفاعت هم در الاهیات شیعی و هم در مسیحیت، در بحث کلی‌تر نجات‌شناسی، اهمیت زیادی دارد. جوهره معنای شفاعت، این است که کسی یا چیزی واسطه بین دو نفر باشد تا توجه و نظر یک طرف را به دیگری جلب و از این طریق، خیرخواهی و محبت او را برای طرف مقابل تحصیل کند. همین معنا در این تحقیق مد نظر است که ببینیم در الاهیات شیعی و مسیحی چه کسانی، چگونه، کجا و بر چه اساسی رحمت و مغفرت الهی را برای انسان‌های دیگر جلب می‌کنند. در الاهیات شیعه، اولیاء الله اعم از انبیاء و ائمه ع و در درجه پایین‌تر افراد دیگری، واسطه فیض و رحمت الهی هستند که در این دنیا و در آخرت هم از طریق دعا که بر اساس وجاهت و آبرومندی در محضر خداوند است و هم از طریق مجرای فیض بودن که نتیجه قرار داده شدن ایشان توسط خداوند در این مقام است؛ رحمت و مغفرت الهی را برای انسان‌های واجد شرایط تحصیل می‌نمایند. در الاهیات مسیحی، عیسی مسیح ع که در مسیحیت راست‌کیشی هم خود خدا هم پسر خدا هم یک انسان و هم واسطه فیض خداست که نجات و عادل‌شمردگی و مصالحه را به ارمغان می‌آورد. مسیح واسطه فیض در این دنیا و قاضی روز قیامت است. همچنین روح‌القدس و حواریون واسطه‌هایی بین مسیح و انسان‌ها هستند.

هدف این تحقیق، اولاً آشنایی بیشتر با الاهیات مسیحی برای دست‌یابی به نقاط مشترک عقیدتی در زمینه گفتگوی ادیان و ثانیاً شناخت دقیق‌تر نقاط ضعف اندیشه مسیحیت در مسیح‌شناسی و نجات‌شناسی و ثالثاً تبیین صحیح اندیشه شفاعت و نجات‌شناسی در تفکر شیعی و دفع شبهات مطرح شده است. در این تحقیق از کتب مقدس و مباحث کلامی شیعه و مسیحیت، با استفاده از کتب، مقالات و بیانیه‌های اعتقادی استفاده شده است. گستره مباحث این پایان‌نامه، در مباحث شیعه بیشتر مباحث روایی و تا حدی مباحث کلامی است و به مباحث فلسفی و عرفانی بحث شفاعت و واسطه فیض پرداخته نشده است. در مباحث مسیحیت علاوه بر تعالیم کتاب مقدس، به بحث‌های الاهیاتی اندیشمندان مسیحی از ابتدای شکل‌گیری مسیحیت در قرون نخستین تا قرون وسطی و دوره مدرن و پست مدرن در سه مذهب کاتولیک، ارتدوکس و پروتستان و مکاتب نوظهوری مثل فمینیسم مسیحی و الاهیات‌رهایی‌بخش پرداخته شده است. البته به خاطر رویکرد تطبیقی تحقیق و همچنین جلوگیری از اطاله مباحث، از نقد و اشکال در مباحث مسیحیت پرهیز شده است.

واژگان کلیدی:

۱- شفاعت ۲- واسطه فیض ۳- نجات ۴- گناه ۵- قیامت ۶- توسل

فهرست مطالب

کلیات و مفاهیم.....	۸
۱. کلیات	۸
۱.۱. بیان مسئله.....	۸
۱.۲. اهمیت و ضرورت.....	۹
۱.۳. سؤالات تحقیق	۱۱
۱.۴. فرضیات تحقیق	۱۱
۱.۵. پیشینه تحقیق	۱۲
۲. مفاهیم	۱۲
۲.۱. شفاعت در الاهیات شیعی	۱۲
۲.۱.۱. واژه شناسی شفاعت.....	۱۳
۲.۱.۲. شفاعت در اصطلاح کلام شیعی.....	۱۵
۲.۲. شفاعت در الاهیات مسیحی	۱۸
۲.۲.۱. واژه شناسی شفاعت.....	۱۸
۲.۲.۲. شفاعت در اصطلاح	۲۰
میانجی‌گری مسیح.....	۲۱
۲.۲.۳. شفاعت مسیح در عهد جدید	۲۲
بخش اول: مفهوم شناسی شفاعت در الاهیات شیعی و مسیحی.....	۲۳
۱. فصل اول: مفهوم شناسی شفاعت در الاهیات شیعی	۲۳
۱.۱. مقدمه	۲۳
۱.۲. حقیقت ایمان و مراتب آن.....	۲۳
۱.۲.۱. حقیقت ایمان در روایات.....	۲۳
۱.۲.۲. حقیقت ایمان در لغت و کلام امامیه.....	۲۵

۲۷.....	۱. ۲. ۳. مراتب ایمان
۲۹.....	۱. ۳. شیعه و محب
۲۹.....	۱. ۳. ۱. مفهوم شیعه
۲۹.....	۱. ۳. ۲. مفهوم محب
۳۰.....	۱. ۳. ۳. شیعه گناهکار
۳۱.....	۱. ۴. توسل
۳۲.....	۱. ۴. ۱. توسل در لغت
۳۲.....	۱. ۴. ۲. توسل در قرآن
۳۲.....	۱. ۴. ۳. اقسام توسل
۳۴.....	۱. ۵. راههای طهارت از گناه
۳۴.....	۱. ۵. ۱. توبه
۳۵.....	۱. ۵. ۲. بلایا و مصایب
۳۵.....	۱. ۵. ۳. عمل صالح
۳۶.....	۱. ۵. ۴. شفاعت
۳۸.....	۲. فصل دوم: مفهوم شناسی شفاعت در الاهیات مسیحی
۳۸.....	۲. ۱. مقدمه
۳۸.....	۲. ۲. مفهوم شناسی نجات
۳۸.....	۲. ۲. ۱. واژه شناسی نجات
۳۹.....	۲. ۲. ۲. نجات شناسی در اصطلاح
۴۰.....	۲. ۳. آموزه مسیح ازلی
۴۰.....	۲. ۳. ۱. مسیح ازلی در عهد جدید
۴۱.....	۲. ۳. ۲. مسیحای ازلی در یهودیت
۴۲.....	۲. ۳. ۳. پولس و مسیح ازلی
۴۲.....	۲. ۳. ۴. مسیح ازلی در الاهیات مسیحی

۴۳	۴.۲. طبیعت الاهی و طبیعت بشری مسیح
۴۳	۴.۲.۱. مفهوم طبیعت
۴۴	۴.۲.۲. آراء در مورد طبیعت مسیح
۴۵	۴.۲.۵. آموزه تجسد
۴۵	۴.۲.۵.۱. تجسد در عهد جدید
۴۶	۴.۲.۶. کفاره و فداء
۴۶	۴.۲.۶.۱. ماهیت کفاره
۴۷	۴.۲.۶.۲. ضرورت اعتقاد به کفاره
۴۸	۴.۲.۷. عادل شمردگی
۴۹	۴.۲.۸. شفاعت طلبی و زیارت در مسیحیت معاصر
۵۰	بخش دوم: شفاعت دنیوی در الاهیات شیعی و مسیحی
۵۰	۱. فصل اول: شفاعت دنیوی در الاهیات شیعی
۵۰	۱.۱. مقدمه
۵۰	۱.۲. توسل به اعمال صالح
۵۴	۱.۳. توسل به بندگان شایسته و طلب شفاعت
۵۵	۱.۳.۱. طلب شفاعت از خود خداوند
۵۵	۱.۳.۲. طلب شفاعت از بندگان شایسته در روایات شیعه
۵۶	۱.۳.۳. طلب شفاعت از پدر و مادر
۵۶	۱.۳.۴. توسل برای درخواست حاجت
۵۷	۱.۴. نقش معصومین در زندگی دنیوی انسان بعنوان واسطه فیض الاهی
۵۸	۱.۵. آیا درگذشتگان قدرتی دارند تا از آنها درخواستی کنیم
۵۸	۱.۵.۱. زیارت و طلب شفاعت در اندیشه شیعه
۵۹	۱.۶. تأثیر شفاعتی حبّ اهل بیت ع در نجات انسان
۶۰	۲. فصل دوم: شفاعت دنیوی در الاهیات مسیحی

۶۰	۱. مقدمه
۶۰	۲. شفاعت و میانجی گری حضرت مسیح ع در الاهیات مسیحی
۶۰	۱. ۲. مسیحیت نخستین
۶۰	۱. ۲. دیدگاه راست کیشی
۶۱	۱. ۲. آریانیزم
۶۲	۲. سنت مسیحیت شرق، کلیسای ارتدکس از سال ۵۰۰م به بعد
۶۳	۳. قرون وسطی
۶۳	۲، ۴. اصلاح دینی و واکنش در برابر آن ۱۵۰۰-۱۸۰۰م
۶۴	۵. مسیحیت در جهان مدرن
۶۵	۱. ۵. دیدگاه اخلاق گرایانه
۶۶	۱. ۵. دیدگاه راست کیشی
۷۰	۳. شفاعت قدیسین
۷۰	۱. ۳. شفاعت و تکریم قدیسین
۷۰	۱. ۳. اشکالات بر شفاعت قدیسین
۷۱	۲. ۳. پاسخ به اشکالات
۷۳	۳. ۱. شفاعت قدیسین در آثار آباء کلیسا
۷۳	۳. ۱. ۳. ۴. بحثی در باب شفاعت و تکریم قدیسین
۷۷	۳. ۱. ۳. ۴. دیدگاه پروتستان ها در مورد شفاعت قدیسین
۸۰	بخش سوم: شفاعت اخروی در الاهیات شیعی و مسیحی
۸۰	۱. فصل اول: شفاعت اخروی در الاهیات شیعی
۸۰	۱. ۱. مقدمه
۸۰	۲. ۱. نظر علمای شیعه در مورد اصل شفاعت
۸۱	۳. ۱. شفاعت در برزخ
۸۲	۳. ۱. اثبات یا انتفای شفاعت در برزخ

- ۹۲..... ۴.۱ شفاعت در قیامت
- ۹۲..... ۱.۴.۱ ادله شفاعت
- ۹۳..... ۲.۴.۱ برای چه چیزهایی شفاعت می‌شود؟
- ۹۷..... ۳.۴.۱ چرا به شفاعت نیاز هست؟
- ۹۸..... ۴.۴.۱ شبهات پیرامون شفاعت
- ۹۸..... ۱.۴.۴.۱ رابطه شفاعت و عدالت
- ۹۹..... ۲.۴.۴.۱ طلب شفاعت و شرک
- ۱۰۰..... ۳.۴.۴.۱ شفاعت و مخالفت با حکم خدا
- ۱۰۰..... ۴.۴.۴.۱ شفاعت باعث جری شدن و تشویق به گناه است
- ۱۰۱..... ۲. فصل دوم: شفاعت اخروی در الاهیات مسیحی
- ۱۰۱..... ۱.۱.۱. معاد در عهد جدید
- ۱۰۱..... ۲.۱.۲. رستاخیز در مسیحیت
- ۱۰۲..... ۳.۱.۲. داوری نهایی
- ۱۰۴..... ۴.۱.۲. شفاعت در آخرت
- ۱۰۵..... ۱.۴.۱.۲. انتفای شفاعت اخروی
- ۱۰۵..... ۲.۴.۱.۲. شفاعت اخروی در الاهیات مسیحی
- ۱۰۷..... بخش چهارم: شرایط شفاعت در الاهیات شیعی و مسیحی
- ۱۰۷..... ۱. فصل اول: شرایط شفاعت در الاهیات شیعی
- ۱۰۷..... ۱.۱. شفاعت کنندگان
- ۱۰۷..... ۱.۱.۱. شفاعت خداوند
- ۱۰۷..... ۱.۱.۲. شفاعت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ
- ۱۰۸..... ۳.۱.۱. شفاعت اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ
- ۱۰۹..... ۴.۱.۱. شفاعت ملائکه
- ۱۰۹..... ۵.۱.۱. شفاعت قرآن

- ۱۰۹ ۱. ۱. ۷. برخی اعمال خیر
- ۱۱۰ (هـ) صلوات بر پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ
- ۱۱۰ ۱. ۱. ۱۰. بهشت
- ۱۱۰ ۱. ۱. ۱۱. جهنم
- ۱۱۱ ۱. ۱. ۱۳. فرشته‌ای که همراه پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ است
- ۱۱۳ ۱. ۲. شرایط شفاعت کنندگان
- ۱۱۳ ۱. ۱. ۶. شفاعت مؤمنین
- ۱۱۴ ۱. ۳. شفاعت شونده‌گان
- ۱۱۴ ۱. ۳. ۱. مشمولین شفاعت
- ۱۱۴ ۱. ۳. ۱. گناهکاران
- ۱۲۱ ۱. ۳. ۳. محرومین از شفاعت
- ۱۲۱ ۱. ۳. ۱. ۲. ۱. مشرکین و کفار
- ۱۲۱ ۱. ۳. ۲. ۲. ناصبی‌ها
- ۱۲۱ ۱. ۳. ۲. ۳. قاتلین امام حسین عَلَيْهِ السَّلَامُ
- ۱۲۲ ۱. ۳. ۲. ۴. کسی که نماز را سبک بشمارد
- ۱۲۲ ۱. ۳. ۲. ۵. کسی که اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ را اذیت و آزار کند
- ۱۲۲ ۱. ۳. ۲. ۶. همنشین حاکم ستمگر
- ۱۲۲ ۱. ۳. ۲. ۷. غالی
- ۱۲۳ ۲. فصل دوم: شرایط شفاعت در الاهیات مسیحی
- ۱۲۳ ۲. ۱. مقدمه
- ۱۲۳ ۲. ۲. شرایط شفاعت کنندگان
- ۱۲۳ ۲. ۲. ۱. شرایط شفاعت و میانجی‌گری مسیح
- ۱۲۴ ۲. ۲. ۱. ۱. ۱. چرایی میانجی‌بودن مسیح
- ۱۲۴ ۲. ۲. ۱. ۱. ۱. وجه میانجی‌بودن مسیح در عهد جدید

۱۲۵	۲.۲.۱.۱. وجه میانجی بودن مسیح <small>علیه السلام</small> در الاهیات مسیحی
۱۲۵	۲.۲.۱.۱. الوهیت و انسانیت مسیح
۱۲۹	۲.۲.۱.۱. الگو و معلم بودن مسیح <small>علیه السلام</small>
۱۳۳	۲.۲.۱.۱. حضور لوگوس در عیسی <small>علیه السلام</small>
۱۳۳	۲.۲.۲. شرایط شفاعت قدیسین
۱۳۴	۲.۲.۱. قدیسین چه کسانی هستند؟ و چه ویژگی‌هایی دارند؟
۱۳۴	۲.۲.۱. واژه شناسی Saint
۱۳۴	۲.۲.۱. معنای اصطلاحی قدیس
۱۳۶	۲.۲.۱.۳. شرایط شفاعت کنندگی قدیسان
۱۳۶	۲.۳. شرایط شفاعت شوندهگان
۱۳۷	۲.۳.۱. نظریه رستگاری همگان
۱۳۸	۲.۳.۲. نظریه انتخاب آزادانه
۱۴۰	۲.۳.۳. نظریه برگزیدگی ازلی دوگانه
۱۴۰	۲.۳.۳.۱. برگزیدگی ازلی دوگانه آزادانه
۱۴۳	۲.۳.۳.۲. پیش برگزیدگی ازلی مبتنی بر علم ازلی
۱۴۵	نتایج پایانی و پیشنهادها
۱۴۹	منابع
۱۴۹	منابع فارسی
۱۵۰	منابع عربی
۱۵۶	منابع انگلیسی
۱۵۸	دایره المعارف و اعتقادنامه انگلیسی
_Toc368733197۱۵۸	وب سایت

کلیات و مفاهیم

۱. کلیات

موضوع این پایان نامه مطالعه‌ای تطبیقی در مورد مسئله شفاعت در الاهیات شیعی و مسیحی است.

لازم به ذکر است که منظور از تعبیر شفاعت در این تحقیق، معنای لغوی آن یعنی واسطه‌گری بین دو نفر برای تأمین خواسته‌های یک طرف یا تحصیل بخشش و لطف از جانب طرف دیگر است که شامل بحث وساطت فیض، دعای شفاعتی و شفاعت در هنگام حسابرسی می‌شود.

۱.۱. بیان مسئله

در این بحث، ما درصدد پرداختن به ۳ امر کلی هستیم:

- ۱- بررسی کامل ابعاد مسئله شفاعت، در الاهیات شیعی بر اساس قرآن، حدیث و کلام امامیه و در الاهیات مسیحی بر اساس کتاب مقدس و اندیشه‌های الاهیاتی متفکرین بزرگ مسیحی از قرون اولیه تا دوران معاصر.
- ۲- بحث پیرامون کیفیت استفاده از واژه شفاعت و مفهوم شناسی تطبیقی شفاعت و اصول اعتقادی مرتبط دیگر، در الاهیات شیعی و مسیحی.
- ۳- بررسی انواع، شرایط و نتایج شفاعت در الاهیات شیعی و مسیحی بر اساس متون مقدس و اندیشه‌های کلامی.

۱.۲. اهمیت و ضرورت

این تحقیق از جهات متعددی ضرورت دارد:

الف) از جنبه شفاعت در الاهیات شیعی:

۱- اهمیت شفاعت در شیعه:

براساس احادیث اهل بیت، شفاعت امیدوارکننده‌ترین عقیده است.^۱

۲- تبلیغات منفی وهابیت:

تبلیغات گسترده وهابیت علیه تشیع و اینکه عقیده به شفاعت و توسل را شرک به خداوند معرفی می‌کند، که با بررسی ریشه‌های دینی و عقلانی عقیده شفاعت، می‌توان ضعف شبهات وهابیت را بیشتر نشان داد.

ب) از جنبه شفاعت در الاهیات مسیحی

۱- تأکید قرآن بر تعامل صحیح با سایر ادیان:

قرآن کریم بر لزوم دست یابی به نقاط مشترک عقیدتی در گفتگوی با پیروان سایر ادیان تأکید می‌کند: ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَ لَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَ لَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾^۲ ولیکن طبق همین آیه، اولاً باید بدانیم وجه مشترک اندیشه‌های ما با سایرین چیست تا بتوانیم با آن‌ها درست تعامل کنیم. ثانیاً برای دفع آسیب‌های احتمالی و برای توانایی مناظرات و بحث‌های علمی، شناخت زوایای کمتر شناخته شده الاهیات مسیحی ضروری است.

۲- ضرورت آشنایی با سایر ادیان:

اندیشمندان و دانشجویان به شناخت فراگیری از جهان کوچک اما پیچیده امروز نیازمندند. شاید پنجاه سال پیش می‌شد دیگر ادیان را نادیده گرفت ولی امروزه، شناخت سایر ادیان ضرورت دارد زیرا در تعامل با جهان و سایر فرهنگ‌ها، شناخت و آشنایی با ادیان و مکاتب دیگر هم برای همزیستی و تعامل بهتر و هم برای پیشگیری از آسیب‌های احتمالی امری اجتناب‌ناپذیر است.

در این راستا، آشنایی با اندیشه‌های معاصر الاهیاتی، اهمیتی در حد اهمیت بررسی تعالیم اصلی آن دین دارند چراکه بسیاری از سنت‌های مذهبی در خلال تجربه‌های تکان دهنده چند قرن اخیر، دچار دگرگونی شده است.

۱. فرات بن ابراهیم کوفی، تفسیر فرات الکوفی، ۳۰۷ ق، تصحیح کاظم محمد، نشر وزارت ارشاد، تهران، ۱۴۱۰ ق، ج ۱، ص ۱۸.

۲. آل عمران/۶۴.

استعمار، صنعتی شدن، استقلال طلبی، احیای مذهبی، ظهور آیین‌های جدید، جنگ‌های جهانی، انقلاب‌ها و دگرگونی‌های وسیع اجتماعی؛ تأثیری جدی بر ادیان و الاهیات معاصر گذارده همچنان که در فصول بعدی این تحقیق، سیر این تحولات را شاهد خواهیم بود. لذاست که، در این تحقیق، تمرکز ویژه‌ای بر تفکر معاصر مسیحیت شده است زیرا در ادیانی مثل مسیحیت، نگاهی گذارا بر تاریخ تفکر آن، شاهدی بر این حقیقت است که مسیحیت و تعالیم آن به شدت تحت تأثیر حوادث و نیازهای مختلف بوده است، چنانکه در مثل آموزه‌ی مهم تثلیث شاهد هستیم که به اذعان خود مسیحیان، در کتاب مقدس، تصریحی به آن نشده بلکه در حدود صدسال پس از ظهور مسیحیت، در کشاکش بحث‌ها و حوادث گوناگون سیاسی و مذهبی است که شوراها و آباء کلیسا، آموزه تثلیث را رسماً جزء آیین مسیحیت اعلام کردند. همین اتکاء مسیحیت بر حوادث گوناگون تاریخی‌اش، موجب شد که ما در این تحقیق، به اختصار نگاهی به وقایع مؤثر در شکل‌گیری آموزه‌های مرتبط با موضوع بحث داشته باشیم چراکه تا واقعیت‌ها و شرایط زمینه‌ساز یک عمل را درک نکنیم، نمی‌توانیم درک صحیحی از آن داشته باشیم. بومیان آمریکا در ضرب المثلی می‌گویند: «تا با کفش کسی راه نرفته‌ای، از داوری درباره او پرهیز کن».

۳- گسترش فعالیت‌های تبلیغی مسیحیت:

با توجه به گسترش روزافزون فعالیت‌های تبلیغی مسیحیت در سطح جهان بخصوص در فضای علمی و عمومی کشورمان، آشنایی با مسیحیت، ضرورت بسزایی یافته است. از اواخر قرون وسطا، سیل مبلغین کاتولیک به شمال اروپا راه افتاد و به سرعت مناطق اسکاندیناوی را مسیحی کرد و از این رهگذر علاوه بر گسترش مسیحیت، ثروت انبوهی نصیب واتیکان شد. اما فعالیت‌های جدی تبلیغی از رنسانس و عصر روشنگری آغاز شد، از طرفی، مبشرین پروتستان و از طرفی مبلغین کاتولیک، در حجم وسیعی به اقصی نقاط جهان رهسپار شدند، از قاره‌ی تازه کشف شده‌ی آمریکا تا آفریقا و آسیا؛ تا آنجا که در پایان سده بیستم تقریباً هیچ گوشه‌ای از گیتی نمانده بود که مبلغان مسیحی زیر پا نگذاشته باشند.

در این جریان تبشیری، دو امر اهمیت ویژه دارد: یکی؛ پیوند گسترش مسیحیت تبشیری با نفوذ استعمار غرب و دیگری؛ گسترش مذاهب و تفکرات الیهاتی مختلف مسیحی در جهان، مثلاً جنبه سیاسی - اجتماعی مسیحیت در آمریکای لاتین، شکل التقاطی از مسیحیت در آفریقا و اشکال نسطوری و آریوسی از مسیحیت در آسیا، در کنار مسیحیت راست کیشی، که این تنوع مذهبی ایجاب می‌کند که علاوه بر آشنایی با تعالیم مسیحیت راست کیشی، با سایر اندیشه‌های مسیحی نیز آشنا شویم.

۴- جایگاه مهم مسیح شناسی و شفاعت در الاهیات مسیحی:

در الاهیات مسیحی، مباحث مسیح شناسی و بویژه نقش میانجی گرایانه مسیح، جایگاه اساسی دارد، مخصوصاً که آموزه‌های مهمی مثل تجسد، الوهیت، تثلیث، کفاره، فداء و صلیب مسیح؛ همه بنحوی برای تبیین کیفیت و حقیقت شفاعت مسیح، شکل گرفته اند. شفاعت کفاره‌وار مسیح و انگاره‌ی فداء، از ارکان اساسی الاهیات مسیحی است.

«...اگر صلیب را برداریم قلب مسیحیت از بین خواهد رفت»^۱.

۳.۱. سؤالات تحقیق

سؤال اصلی که این تحقیق به دنبال آن است، این پرسش است که میان عقیده شفاعت در الاهیات شیعی و مسیحی، چه وجوه اشتراک و افتراقی وجود دارد؟ در ضمن آن، این سؤالات فرعی نیز بررسی می شود که:

۱- شفاعت در الاهیات شیعی و مسیحی، دقیقاً چه مفهوم و اقسامی دارد؟

۲- انگاره فداء حضرت مسیح علیه السلام، از بُعد تاریخی و کلامی، چگونه ارزیابی می شود؟

۳- شرایط شفاعت کننده و شفاعت شونده، چیست؟

۴- عقیده مسیحیت پیرامون شفاعت اخروی چگونه است؟

۴.۱. فرضیات تحقیق

فرضیات اصلی این تحقیق، عبارتند از:

۱- این که، عقیده به لزوم واسطه در رابطه‌ی بین خداوند و انسان، از عقائد مشترک ادیان توحیدی است.

۲- مفهوم شفاعت در الاهیات شیعی و مسیحی، کاملاً متفاوت است.

۳- شفاعت در الاهیات شیعی، یک عقیده سازنده و فعال است که با توجه به ضرورت حیاتی ایمان و تقوا در برخورداری از شفاعت، از جنبه های مختلف اخلاقی و اجتماعی، سازنده است ولی شفاعت در الاهیات مسیحی، بویژه مسئله فداء، یک عقیده انحرافی است که باعث ایجاد زمینه های گناه می شود.

۱. هنری تیسین، *الهیات مسیحی*، ترجمه ط. میکائیلان، نشر حیات ابدی، ص ۲۱۹.

۴- مسئله فداء، که در الهیات مسیحی مصداق مهم شفاعت است، مبتنی بر یک انگاره باطل دیگر یعنی گناه ذاتی و تسری گناه حضرت آدم علیه السلام (به تصور مسیحیت) به سایر انسان‌هاست در حالی که شفاعت در الهیات شیعی، مبتنی بر فطرت توحیدی بشر و لزوم برطرف ساختن غبار گناه و غفلت از قلب است.

۵.۱. پیشینه تحقیق

تا آنجا که بنده بررسی کرده ام، تحقیق مستقلی درباره مسئله شفاعت با رویکرد تطبیقی بین شیعه و مسیحیت در کشور ما انجام نشده است.

کتب مرتبطی که در زمینه شفاعت در کلام امامیه نگاشته شده مثل:

۱- الشفاعة بحوث فی حقیقتها و أقسامها و معطياتها/ سید کمال حیدری

۲- الشفاعة فی الكتاب والسنة؛ رسالة موجزة تبين مفهوم الشفاعة و حدودها و آثارها/ جعفر سبحانی

و کتب و مقالات دیگری که در بررسی شفاعت در شیعه با رویکرد ردّ شبهات سلفیه تدوین شده‌اند. در این کتب و مقالات با استفاده از منابع روایی و تفسیری به بررسی مسئله شفاعت در ابعاد تکوینی، تشریحی، دنیوی و اخروی پرداخته شده است. ولیکن در این کتاب رویکرد بیشتر دفع شبهات وهابیت است و لذا بحثی در ارتباط با مطالعه تطبیقی شفاعت در سایر ادیان نشده است.

در زمینه مسیحیت نیز، علاوه بر کتب الاهیاتی متألّهین مسیحی، کتاب «آموزه نجات» آقای آزادیان که تمرکز بر بحث شفاعت ندارد و همچنین پایان نامه «مقایسه آموزه فدیّه در مسیحیت با شفاعت در تشیع» که در این تحقیق به مسئله فداء توجه شده و چندان به شفاعت دنیوی و اخروی پرداخته نشده است.

۲. مفاهیم

۲.۱. شفاعت در الاهیات شیعی

در این قسمت به:

الف) واژه شناسی شفاعت

ب) بحث مختصری در مورد اصطلاح شفاعت

ج) جایگاه و اهمیت شفاعت در آیات و روایات می‌پردازیم.

۲. ۱. ۱. واژه شناسی شفاعت

۲. ۱. ۱. شفاعت در لغت

شفاعت در لغت از «شفع» به معنای ضمیمه شدن چیزی به چیز دیگر گرفته شده است:

۱- شفیع

الانضمام إلى آخر ناصراً له و سائلاً عنه، و أكثر ما يستعمل في انضمام من هو أعلى حرمة و مرتبة إلى من هو أدنى.^۱

۲- شفاعة:

(الف) الشَّفَاعَةُ: كَلَامُ الشَّفِيعِ لِلْمَلِكِ فِي حَاجَةِ يَسْأَلُهَا لِغَيْرِهِ.^۲

(ب) وَ الشَّفَاعَةُ، الْإِنْضِمَامُ إِلَى آخَرَ نَاصِراً لَهُ، وَ سَائِلاً عَنْهُ، وَ أَكْثَرُ مَا يَسْتَعْمَلُ فِي أَنْضِمَامِ مَنْ هُوَ أَعْلَى مَرْتَبَةً إِلَى مَنْ هُوَ أَدْنَى، وَ مِنْهُ الشَّفَاعَةُ فِي الْقِيَامَةِ.^۳

(ج) الشَّفَاعَةُ: التَّجَاوُزُ عَنِ الذُّنُوبِ وَ الْجَرَائِمِ.^۴

(د) قَالَ ابْنُ الْقَطَّاعِ: الشَّفَاعَةُ: الْمُطَالَبَةُ بِوَسِيلَةٍ أَوْ ذِمَامٍ.^۵

(هـ) وَ الشَّفَاعَةُ: الدُّعَاءُ.^۶

۱. فخر الدین بن محمد طریحی، مجمع البحرین، ۱۰۸۵ق، احمد حسینی اشکوری، تهران، مرتضوی، ۱۳۷۵ش، سوم، ج ۴، ص ۳۵۴.

۲. محمد بن مکرّم ابن منظور، لسان العرب، ۷۱۱ق، تصحیح جمال الدین میر دامادی، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۴ق، سوم، ج ۸، ص ۱۸۳-۱۸۴.

۳. محمد مرتضی حسینی زبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، ۱۲۰۵ق، تصحیح علی هلالی و سیری علی، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۴ق، اول، ج ۱۱، ص ۲۵۰-۲۴۶، ذیل شفیع.

۴. محمد مرتضی حسینی زبیدی، پیشین.

۵. محمد مرتضی حسینی زبیدی، پیشین.

۶. محمد مرتضی حسینی زبیدی، پیشین.

و) جعل نفوذ الشافع و قوّته أو تأثير كلامه ضمیمة لما لآخر حتى يتقوّی بها و تتحصّل النتيجة المطلوبة.^۱

ز) معنی الشفاعة: فهو تأیید و تقوية بالحاق قوّته و ضمّ نفوذه الی ما لآخر.^۲

۲. ۱. ۱. ۲. تصریفات

۱- شفّع همراه با ل به معنای طلب است.^۳

۲- شفّع با الی اگر اسم شخص وارد شود، به معنای کسی است که نزد او شفاعت می‌شود.^۴

۳- شفّع با الی اگر بر شیئی وارد شود، به معنای آن هدفی است که مورد نظر شفیع است.^۵

۴- شفّع، اسم است به معنای زوج و آنچه به چیز دیگر ضمیمه شده است.^۶

۵- شفّع همراه با ب و علی یعنی تقویت و یاری بر انجام کاری است.^۷

۶- مشفّع - به کسر فاء- یعنی پذیرنده شفاعت.^۸

۷- مشفّع - به فتح فاء، یعنی کسی که شفاعتش مقبول است.^۹

۸- اسم فاعل آن، شفیع و شافع است.^{۱۰}

۹- جمع آن شفعاء است.^۱

۱. حسن مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ۱۴۲۶ق، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸ش، اول، ج ۶، ص ۸۲، شفّع.

۲. حسن مصطفوی، پیشین.

۳. ابن منظور، پیشین.

۴. ابن منظور، پیشین.

۵. محمد مرتضی حسینی زبیدی، پیشین.

۶. ابن منظور، پیشین.

۷. ابن منظور، پیشین.

۸. مبارک بن محمد ابن اثیر جزری، النهاية فی غریب الحدیث و الأثر، ۶۰۶ق، تصحیح محمود محمد طناحی، قم، اسماعیلیان، ۱۳۶۷ش، چهارم، ج ۲، ص ۴۸۵.

۹. ابن اثیر جوزی، پیشین؛ ابن منظور، پیشین.

۱۰. فیومی أحمد بن محمد، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، ۷۷۰ق، قم، دارالهجره، ۱۴۱۴ق، دوم، ج ۲، ص ۳۱۷، ذیل شفّع.

۱۰- استشفاع یعنی طلب شفاعت.^۲

۱۱- تشفیع یعنی پذیرفتن شفاعت.^۳

۱۲- الشاة الشافع، یعنی گوسفندی که بچه‌ای در شکم دارد (بچه‌ای به او ضمیمه شده است).^۴

۲. ۱. ۱. ۱. ۳. جمع بندی

از مجموع مباحث فوق می‌توان نتیجه گرفت که واژه شفاعت به معنای همراهی و ضمیمه شدن برای یاری رساندن و تقویت فردی است که تنها و ضعیف است.^۵ همچنین این را می‌توان از تقابل واژه شفیع با وتر در اغلب کتب لغت بدست آورد «الشفیع: خلاف الوتر».^۶ برای توضیح بیشتر به بررسی معنای واژه «وتر» در لغت می‌پردازیم: وتر در لغت به معنای تنهایی و تفرّد است و در استعمال به معنای تنهایی و نقص نیز بکار رفته است.^۷

۲. ۱. ۲. شفاعت در اصطلاح کلام شیعی

۲. ۱. ۲. ۱. ۱. اقسام شفاعت^۸

اصل در شفاعت انضمام یک به شیئی دیگر در مقام تأثیرگذاری است و می‌توان شفاعت را ۳ قسم دانست:

۱- شفاعت تکوینی

۲- شفاعت رهبری

۳- شفاعت مصطلح

۱. فیومی، پیشین.

۲. ابن منظور، پیشین.

۳. طریحی، پیشین.

۴. ابن اثیر جوزی، پیشین.

۵. طریحی، پیشین.

۶. ابن منظور، پیشین.

۷. محمدمرتضی حسینی زبیدی، پیشین؛ مصطفوی، ج ۱۳، ص ۲۰-۲۱.

۸. آیت الله جعفر سبحانی، *الإلهیات علی هدی الكتاب و السنة و العقل*، قم، المركز العالمی للدراسات الإسلامیة، ۱۴۱۲ق، سوم، ج ۴، ص ۳۴۴-۳۴۲؛ با اندکی تصرف.

الف) شفاعت تکوینی

در آیه ۳ سوره یونس «يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ»، خداوند واسطه و شریک در امر خلق و تدبیر را شفیع نامیده است. پس استعمال واژه شفاعت در واسطه فیض مطابق قرآن است گرچه اصطلاح کلامی شفاعت غیر از این است.

ب) شفاعت هدایت‌گرانه

شفاعت در این قسم به معنای واسطه در هدایت و رهبری مردم به رستگاری و نجات است گرچه استعمال واژه شفاعت در این معنا خلاف اصطلاح رایج است ولی چنین معنایی را می‌توان از برخی ادله نقلی استفاده کرد چنانکه پیامبر اکرم می‌فرماید: «إِذَا التَّبَسُّطُ عَلَيْكَ الْفِتْنِ كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمَظْلَمِ، فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ، فَإِنَّهُ شَافِعٌ مَشْفَعٌ»^۱ که مشخصاً این قسمت اول این تعبیر امر به تمسک به قرآن در بدعت‌ها می‌کند پس تعبیر دوم که می‌فرماید «فَإِنَّهُ شَافِعٌ مَشْفَعٌ» نیز احتمالاً به معنای شفاعت رهبرانه یعنی واسطه‌گری در تعلیم و هدایت است.

ج) شفاعت اصطلاحی

شفاعت در این قسم که همان معنای شفاعت در اصطلاح کلامی است بدین معناست که شفاعت کنندگان واسطه‌ی رحمت و مغفرت خدا برای گناهکاران هستند چنانکه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ»^۲ همچنان که در دنیا دعای پیامبر را واسطه مغفرت خود قرار داده است.^۳

۲. ۲. ۱. ۲. شفاعت اصطلاحی در علم کلام^۴

در کلام شیعه، شفاعت به معنای درخواست اسقاط عذاب گناهکاران از خداوند است در تقابل با معتزله که با توجه به عقیده آن‌ها به خلود فاسقین در آتش، تعلق شفاعت به گناهکاران را نفی کرده و شفاعت را درخواست ترفیع درجه‌ی مؤمنین می‌دانند. ان شاء الله تفصیل بحث در فصل سوم در بررسی شفاعت اخروی خواهد آمد.

۱. محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، *الکافی*، ۳۲۹ق، تصحیح غفاری علی اکبر و محمد آخوندی، تهران، دار الکتب الإسلامية،

۱۴۰۷ق، چهارم، ج ۲، ص ۵۹۹.

۲. مائده / ۳۵.

۳. نساء / ۶۴.

۴. مرکز مصطفی، *العقائد الإسلامية*، قم، مرکز المصطفی للدراسات الإسلامية، ۱۴۱۹ق، اول، ج ۳، ص ۲۰.